

Kitâbiyat Book Reviews

Latince Kur'an Çevirileri: 1140-1560

Thomas E. Burman, çev. Nisan Alıcı

İthaki Yayınları, İstanbul 2013, 287 sayfa.

Tennessee Üniversitesi Tarih Bölümü başkanı olan Thomas Burman, çalışmalarını Orta Çağ'da Hıristiyanlarla Müslümanlar arasındaki entelektüel, kültürel ve dinî ilişkiler üzerinde yoğunlaştırmış bir araştırmacıdır. Tanıtacağımız eser de bu çalışmalardan biridir. Kültür tarihi alanında 2007 Jacques Barzun Ödülü'ne lâyık görülen eser olumlu eleştirilere konu olmuştur. Dimitri Gutas, eserin Türkçe baskısının kapağında yer alan ifadesinde "Hem kullandığı kaynaklar hem de analizleri ve vardığı sonuçlarla orijinal bir çalışma... Orta Çağ ve Rönesans dönemi Müslüman-Hıristiyan ilişkilerinin ele alınış şeklini değiştirecek büyük bir katkı" değerlendirmesini yapmaktadır. Akıcı ve duru bir dille Türkçe'ye çevrilen eserde XII. yüzyılın ortalarından XVI. yüzyılın ortalarına kadarki dönemde yapılan dört Latince Kur'an çevirisinin farklı zaman dilimlerinde çoğaltılmış olan ve çeşitli ilâveler içeren nüshaları incelenerek bir yandan bu çeviriler ve bunların okunma biçimleri hakkında geniş bilgi verilmekte, öte yandan Orta Çağ Latin-Hıristiyan entelektüellerinin İslâm'la ilişkisine dair önemli neticelere ulaşılmaktadır.

Yazar girişte, XII-XVI. yüzyıllardan günümüze ulaşan 40 kadar Latince ve Arapça Kur'an yazması bulunduğundan hareketle Orta Çağ Latin-Hıristiyan dünyasında Kur'an'ın bir "çoksatan" olduğu sonucuna varmaktadır. Yazarın tespitiyle Orta Çağ'da Kur'an'a yönelik sistemli bir eğitim faaliyeti bulunmamakla birlikte, bu metin Latin-Hıristiyan entelektüel çevrelerince yoğun bir şekilde okunmaktaydı. Çağdaş araştırmalarda bu okumaların

yalnızca polemikçi, savunmacı ve ideolojik tarafları öne çıkarılmıştır. Yazar ise bu eserde, Latince Kur'an çevirileri örneğinde, Latin-Hıristiyanları'nın İslâm'a ve Kur'an'a dair polemikçi olmayan bir okuma kültürüne de sahip olduklarını göstermeyi vaat etmektedir. Yazarın "dilbilimsel" olarak nitelediği bu polemikçi olmayan okumaların neticesinde Orta Çağ'da, onun ifadeleriyle, "Arapça kelimelerin anlamına ve gramere, Müslümanların Kur'an'ı tarihsel olarak nasıl algıladıklarına ve hem Arapça hem de Latince metnin sorunlarına dair zahmetli çalışmalar ortaya çıkmıştır." Yazara göre bu eserde incelenecek olan Latince Kur'an çevirileri, belli ölçüde polemikçi bir nitelik arzetsede de, aynı zamanda dilbilimsel olarak nitelenebilecek eserlerdir. Bunlar Kettonlu Robert (1136-1157 arasında hayattaydı), Toledolu Mark (1193-1216 arasında hayattaydı), Flavius Mithridates (1475-1485 arasında hayattaydı) ve Iohannes Gabriel Terrolensis tarafından hazırlanmıştır. Hakkında fazla bir bilgi sahibi olmadığımız sonuncu çevirmen, ünlü Kardinal Egidio da Viterbo'nun (1469-1532) himayesinde bulunuyordu ve çevirisini de onun için hazırlamıştı.

Eserin birinci bölümünde çevirmenler hakkında genel bilgi verildikten sonra çevirilerdeki dilbilim ve polemik unsurları örnekler üzerinden gösterilmektedir. Yazar bu bölümde çevirilerle ilgili şu sonuçlara ulaşmaktadır: Robert'in çevirisi dışındaki çevirilerde lafzî çeviri esas alınmıştır; bunlarda metne sadık kalma namına Latince'de şık karşılanmayacak bazı kullanımlara sıklıkla rastlanmaktadır. Bahsi geçen üç çeviriden Toledolu Mark ve Gabriel Terrolensis'in çevirileri tam bir dilbilimci hassasiyetiyle yapılmıştır ve bunlarda hatalara nadiren rastlanmaktadır. Flavius Mithridates'in 21-22. sûrelerle sınırlı olan çevirisi ise diğer ikisi gibi söz dizimini düzenli olarak takip etse de, hemen her sayfasında küçük veya büyük birçok hata içermektedir. Kettonlu Robert'in çevirisi lafzî değil, anlamı esas almakla bu üçünden ayrılmaktadır ve bu şekilde ana metinden oldukça uzaklaşmış olması sebebiyle sert eleştirilere maruz kalmıştır. Yazara göre Robert, Orta Çağ boyunca en çok okunan Latince Kur'an çevirisi olan bu çalışmada çok önemli bir hususu başarmıştır: Kur'an'ın zamanının en seçkin Latince üslûp özelliklerini kullanarak saygı duyulacak bir edebî zevkle çevirmek. Öyle ki bu çeviriyi okuyanların her ne kadar içeriğinin bâtıl olduğu hususunda bir şüpheleri olmasa da metne hayranlık beslemekten geri duramamışlardır.

İkinci bölümde, Orta Çağ'daki Latin-Hıristiyan Kur'an çevirmenlerinin Müslümanlar tarafından kaleme alınan tefsir eserlerinden düzenli olarak istifade ettikleri gösterilmektedir. Yazara göre bu çevirmenler özellikle Kur'an'daki garip kelimelerin ve kavramsal değeri olan kullanımların tercümesindeki zorlukları aşmak için tefsirlere başvurmak durumunda kalmışlar ve bunu da başarıyla gerçekleştirmişlerdi. Yazar bu iddiasını Robert, Mark ve Iohannes'in

çevirilerinden sunduğu zengin örneklerle gerekçelendirmektedir. Sözü edilen çevirilerden seçtiği örnekleri Taberî, Beyzâvî, İbn Kesîr, Taberî gibi müfessirlerin tefsirleriyle mukayeseli bir şekilde değerlendiren yazar, Kur'an'ın dilbilimsel bir okumasını yapan bu çeviriler ile Kur'an tefsirleri arasındaki bağı oldukça ikna edici bir şekilde gözler önüne sermektedir. Yazar, böylece Orta Çağ'da Latin-Hıristiyanları'nın tefsirlerden istifade ederek dilbilimsel bir metotla yaptıkları Kur'an çevirilerinin, zannedildiğinin aksine, erken modern dönemde Avrupalı araştırmacıların yapmış oldukları Kur'an incelemelerinden keyfiyetçe çok da geri kalmadığını göstermeyi amaçlamaktadır. Yazar bundan sonraki üç bölümde Latince Kur'an'ların XII. yüzyıl ortalarından XVI. yüzyıl ortalarına kadarki dönemde yerleştirildikleri çerçeveleri incelemektedir.

Üçüncü bölümde Kettonlu Robert çevirisinin en erken nüshası (MS Arsenal 1162) müstensihler tarafından ilâve edilmiş notlar, nüshanın nitelikleri ve yazım özellikleri bakımından incelenerek bu çevirinin Orta Çağ'da nasıl bir çerçeveye yerleştirilmek istendiği gösterilmektedir. Yazarın tespitine göre, bu nüshada sûre başlarına eklenen saldırgan ve alaycı başlıklar ve birçok âyetin yanına ilâve edilen uyarıcı ve yönlendirici notlar, çevirinin nasıl okunması gerektiğine dair bir çerçeve çizmeyi hedeflemiştir. Bu ilâveler büyük ölçüde Latin-Hıristiyan okurların “nerede şoke olup neyi saçma bulacaklarını” anlamalarını garantilemek için tasarlanmıştır. Yazar bu notların çoğu kez “sahtekâr”, “kopyacı” “aptalca” “gülünç” gibi hakaretler içerdiğini tespit ederek bunların metne düşmanca bir tutumla eklendiğini teslim etmekle birlikte, bu gerçeğin, söz konusu ilâvelerin dilbilimsel hiçbir hassasiyet içermediği anlamına gelmediğini önemle vurgulamaktadır. Öyle ki, polemikçi ilâvelere çoğu kez metnin anlaşılmasını hedefleyen açıklamalar eşlik etmiştir. Bu notlar arasında kavramsal boyutu olan kelimelere, Latin-Hıristiyanları'nın yabancı oldukları konulardaki açıklamalara ve âyetlerin iniş sebeplerine dair açıklamalara sıklıkla rastlanmaktadır. Yazar bu tür ilâvelerin ancak Müslümanların yazmış olduğu tefsirlere başvurularak yapılabileceğini ve dolayısıyla çeviriyi belli bir çerçeveye yerleştirme arzusundaki işlemlerin de –tıpkı çevirinin kendisi gibi– orijinal anlamıyla yakından ilgili olduğunu iddia etmektedir. Ona göre bu notlarda polemik ve dilbilim neredeyse baş başa gidiyordu. Bu notları tutanlar hakkında kesin bir bilgi sahibi olmasak da bunların İslâm ve Kur'an hakkında bilgi sahibi olan araştırmacılar olması veya bu kimse-lerden istifade edilerek eklendiği kesindir. Bizzat Robert'ın bu notlandırma ameliyesine müdahil olması da uzak bir ihtimal değildir. Yazara göre Robert çevirisinin kontrol altına alınarak belli bir çerçevede takdim edilme arzusu yalnızca eklenen notlarda gözükmüyor. Bu nüshada çeviri, İslâm karşıtı polemikçi diğer bazı metinlerin arasına alınarak metnin hangi çerçevede okunması

gerektiği hususunda açık bir işaret de vermiştir. Öte yandan kolayca ulaşılabilmek için titizlikle yapılmış bölümler, renklendirmeler ve metin içi düzenlemeler metne duyulan gizli bir saygıyı da göstermektedir. Öyle ki çevirinin bu nüshasındaki tasarım ve yazım nitelikleri XII. yüzyıldaki en saygın Orta Çağ metinlerindeki farklı değildir.

Dördüncü bölümde, Robert çevirisinin XII. yüzyıldan sonraki bazı nüshalarına dahil edilen notlar, indeksler, tablolar türünden ilaveler değerlendirilerek, bu çevirinin, sonraki nüshaları hazırlayanlar tarafından okuru yönlendirmeye yönelik olarak farklı çerçevelerde takdim edildiği gösterilmektedir. Tespitlere göre, bu nüshalar genellikle Arsenal nüshasını oluşturan öğeleri aslına uygun bir şekilde yeniden üretmiştir. Bunların birçoğunda saldırgan süre başlıkları ve sayfa kenarı notları korunurken, bazılarında polemikçi okumalara imkân veren yeni araçlar da üretilmiştir. Bu yeni araçların en dikkat çekicileri özellikle polemikçiler tarafından aranması muhtemel âyetlerin işaretlendiği içindekiler tabloları ve indekslerdir. Bu yeni araçların yanı sıra, ancak prestijli nüshalarda rastlanan farklı renklerde mürekkep kullanımları ve paragraf işaretleri gibi bilgiye kolay ulaşmayı sağlayan araçlar da özenle kullanılmıştır. Kenar notlarının kaldırılarak sözü edilen yeni araçların eklenmesinin güzel bir örneği XIII. yüzyıla ait Paris nüshasıdır. Dominikenler tarafından küçük ebatlı bir cep kitabı şeklinde hazırlanan bu nüsha, Robert'ın standart nüshasındaki notlardan ve bunu çevreleyen polemikçi bazı metinlerden arındırılmıştır. Ancak bundan doğan eksiklik Robert çevirisini izleyen "Kur'an'ın yanlışları" tablosuyla telafi edilmiştir. Bu bölüm, saldırmak için doğru bölümleri arayan aceleci okurlar için çabuk taramalara imkân tanyacak şekilde hazırlanmıştır.

Yazar, kitap boyunca özellikle üzerinde durduğu "polemik ve saldırının Kur'an çalışmalarının yegâne itici gücü olmadığı" iddiasını destekleyecek önemli bir bulguya Robert çevirisinin Dresten'de bulunan XVI. yüzyıla ait bir nüshasında rastlamıştır. Bu nüsha savunmacı olmayan bir içindekiler tablosu içermektedir ve tabloyu hazırlayan kişi saldırgan okurların meraklarını göz önünde bulundurmayıp, dahası polemiğe açık bölümlere şaşırtıcı şekilde yumuşak bir üslûpla işaret etmektedir. Yazara göre o, ne polemik ne de dilbilimle yakından ilgiliydi, onun amacı, Kur'an'ın içeriği hakkında nispeten bütünlüklü bir izah vermektir. Yazar, bu içindekiler tablosunun kısa süre sonra polemikçi bir Kur'an özetine dönüştürüldüğünü tespit ederek bu durumu, Orta Çağ Latin-Hıristiyanları'nın Kur'an okumalarının bizzat metni anlama ile polemik arasında gelgitli bir seyir izlediği iddiasını desteklemek üzere kullanmaktadır. *Compendium Alchorani* (Kur'an'ın özeti) adlı eseri oluşturan, ismi bilinmeyen yazar, Dresten nüshasındaki içindekiler tablosunda yer alan,

çoğu kez birbiriyle alâkası olmayan meseleleri ilginç bir şekilde tek bir metin haline getirerek saldırgan ve ana metni okuma zahmetine katlanmayacak kadar aceleci olan Latin okurların memnuniyet duyduğu karmaşık bir metin oluşturmuştur. Bu metin, yazarın Kur'an okumalarının çeşitlilik arz ettiği iddiasını destekleyen ikinci bir metne kaynaklık etmiştir: Bir Katolik Alman hümanist ve oryantalisti olan Johann Albrecht Widmanstetter, polemige davetiye çıkaran bu Kur'an özetini, 1543'te *Epitome Alcorani* adıyla diğer bazı İslâm karşıtı metinleri de içeren bir kitapçık olarak yayımlamıştır. Protestanlığa düşman bir Katolik olan Widmanstetter, Kur'an özetine ilâve ettiği yorumlarında akidesini savunacak şekilde sıklıkla Kutsal Kitap'la mukayeselere yer vermiş ve fasit noktalarda Kur'an ile Yahudi Kabalası arasındaki bazı örtüşmelere işaret etmiştir. Yazarın tespitine göre bu yönüyle o, XII. yüzyıldaki Kur'an okurlarından açık bir şekilde ayrılmıştır.

Aynı yıl Theodore Bibliander, Robert'in Latince çevirisini üç Latince ve bir Arapça nüsha ile mukayeseli olarak yaptığı titiz bir çalışma sonucu eksiksiz olarak basmıştır. Reformcu bir Protestan olan Bibliander XII. yüzyıla ait sözü konusu nüshadaki çoğu polemikçi notları bu baskıya almakla yetinmeyip bu notları daha başka polemikçi, savunmacı ve tarihsel tezlerle destekleyerek ortaya üç kitaptan oluşan büyük bir cilt çıkarmıştır. Polemik ve savunma amaçlı okumaları hedefleyen Bibliander, girişte bunu açıkça belli etmiş ve bununla da kalmayıp metnin anlaşılmasına yönelik düşmanca çizimler eklemiştir. Ancak bu notlar, okura Kur'an'ın bütünlüğünü göstermek isteyen geniş açıklamaları ve yalnızca İslâm'a değil, Katolikliğe de itirazlar içeren kutsal kitap mukayeseleri ile XII. yüzyıl okumalarından ayrılmaktadır. Daha sonra açıkça bu matbu metni esas alarak bir Kur'an özeti hazırlayan Avusturyalı bir Katolik, polemik noktasında Bibliander'i takip ederken, onun Kutsal Kitap mukayeselerini görmezden gelmiştir. Çünkü onun bu çalışmasındaki hedefi, maruz kaldıkları Türk tehdidine karşı Türkler'in inançlarını karalamaktı.

Beşinci bölümde, Toledolu Mark ile Flavius Mithridates'in Kur'an çevirilerinin el yazmaları incelenmiştir. Yazarın tespitine göre, Mark'ın *Liber Alchorani* (Kur'an kitabı) adlı çevirisinin yazmaları yapı ve okuma biçimleri bakımından çeşitlilik arz etmektedir. Bazı nüshalar polemikçi birçok metinle çevrelenmişken bu metinlerden arındırılmış bir nüshaya da (Torino nüshası) rastlanmıştır. Yazar Paris'teki Mazarine Kütüphanesi'nde bulunan 1400'de yazılmış nüsha üzerinde özellikle durarak bu nüshadaki notların savunmacı nitelikler arz etmekle birlikte gerek Arapça'ya gerekse tefsir geleneğine aşinalık gerektiren bazı yönler de içerdiğini tespit etmektedir. Tek başına basılan Torino nüshasında bu durum daha açıktır. Bu nüsha, çerçeveyi belirleyen diğer metinlerden yoksun olduğu gibi, polemikçi notlardan da büyük ölçüde arındırılmıştır ve

nüsha yazarı çeviriyi açıkça Arapça aslı ile mukayeseli olarak ve bazı tefsirlerden istifade ederek okumuştur. Bununla birlikte Viyana nüshasında olduğu gibi, polemğin ağır bastığı okumalara da rastlanmıştır. Yazar, farklı eklenti ve müdahaleler içeren bu nüshalardan hareketle Mark çevirisinin salt polemikçi okuma ile Arapça ve tefsirlerden beslenen dilbilimci okuma arasında çeşitli okumalara maruz kaldığını ortaya koymaktadır.

Mithridates'in yalnızca iki sûreyi kapsayan ve Arapça metinle mukayeseli tarzda hazırlanmış olan nüshasında ise ne polemik ne de dilbilim öne çıkmaktadır. Bu eser, Latin-Hıristiyan polemikçilerin işini kolaylaştırıcı notlar ve vurgulardan yoksun olduğu gibi, çevirinin tamamına yayılan ve bütün metni tekinsiz kılan vahim hatalarla doludur. Metinde özen gösterilen tek husus yazım özellikleri, parlak işlemler ve güvenli bir çeviri görünümü vermek üzere asıl metnin, çevirinin birebir karşısına yerleştirilmesidir. Yazara göre bu nüshada tamamı görsel olan bu niteliklerin öne çıkması doğaldı, çünkü nüsha Rönesans Avrupası'nın en zengin kitap koleksiyoncularından biri olan Federigo'nun raflarına ihtişam katmak üzere hazırlanmıştı. Yazar, az sayıdaki diğer bazı nüshaları da inceleyerek bu eserin daha sonra düzenli bir şekilde okunarak yeni çerçevelere dahil edildiğine dair bir kanıt bulunmadığını tespit etmiştir. Beşinci bölümün sonunda yapılan genel değerlendirmeye göre, Robert'ın çevirisi polemikçi çerçeveden hiçbir zaman kurtulamamış; Mark'ın çevirisi neredeyse aynı şekilde dolaşıma girmiş, ama zaman zaman polemikçi çerçevenin tamamen dışında kalabilmiş ve daha çok bir süsü andıran Mithridates'in çevirisi ise okura hiçbir polemikçi boyut olmadan sunulmuştur.

Altıncı ve son bölümde, günümüze ulaşan iki el yazması üzerinden Egidio da Viterbo'nun hazırlattığı iki dilli Kur'an incelenmektedir. Kayıp olan orijinal nüshayı içerik ve şekil bakımından birebir izleyen Colville'nin Milano nüshası dört sütuna ayrılmıştır: İlk sütunda Arapça metin, ikincide Latince transliterasyon, üçüncüde Latince çeviri ve son sütunda açıklamalı notlar bulunmaktadır. Yazara göre bu çeviri ne Latin-Hıristiyanları'nın kullanımına hazır bir polemik unsuru ne de zengin koleksiyoncular için bir tüketim malzemesi sunmaktadır. Gerek çeviride gerekse notlarda Kur'an yalnızca hümanist dilbilimin bir konusu olarak görülmüştür. Egidio'nun Kur'an edisyonu dilbilimsel bir okumayı destekleyecek şekilde düzenlenmişti. Bu edisyon yönlendirici bir önsöz içermemiş, çeviri ve notlarda bariz polemik unsurlarına rastlanmamış ve dilbilimsel okumalara imkân tanıyacak şekilde Arapça metin ve Latince transliterasyonla birlikte basılmıştır. Dördüncü sütundaki notlarda İslâmî kaynaklar sıklıkla kullanılmıştır. Öyle ki birçok yerde Zemahşerî ve İbn Atıyye gibi müfessirlere doğrudan atıflara rastlanmaktadır. Orta Çağ Latin-Hıristiyan Kur'an çevirileri arasında İslâmî bilgileri en kapsamlı biçimde ihtiva eden

bu metin, dilbilimsel çalışma için hazırlanmış bilimsel bir araç görünümüyle diğer bütün çevirilerden ayrılmıştır. Bu çalışma modern dilbilimsel Kur'an çalışmalarının başlangıcına konulan Maracci'nin 1698 yılında basılan *Alcorani textus universus*'u ile birçok benzerlik içermektedir ve iki metnin kaygıları neredeyse aynıdır. Ancak Egidio'nun edisyonunda Maracci'nin çalışmasında bulunan saldırgan reddiyelere rastlanmamaktadır. Bu da ilkini daha ilginç kılan bir özelliktir.

Yazar, Egidio edisyonunun ilk bakışta polemikçi çerçeveden bütünüyle bağımsız bilimsel görüntüsüne rağmen, iki hususun göz önüne alınması gerektiğini hatırlatmaktadır. Ona göre bu metnin hazırlanışındaki önemli bir saik, Kitab-ı Mukaddes'in İbrânîce ve Ârâmîce'sini daha iyi anlayabilmek için Arapça öğrenmeye duyulan ihtiyaçtır. İkinci olarak notlarda İslâmî kaynakların açıkça seçmeci bir şekilde kullanılması da derinden bir polemğin süregeldiğini göstermektedir. Kettonlu Robert'in Latince Kur'anındaki yoğun polemikçi çerçevenin sağlam bir dilbilimi gizlemiş olması gibi, Egidio'nun iki dilli Kur'anı'nda dilbilimsel çerçevenin derin bir polemği gizlemiş olması da oldukça muhtemeldir.

Sonuç kısmında, Juan de Segovia isimli kardinalliğe kadar yükselmiş bir Katoliğin İstanbul'un Türkler tarafından fethine bir tepki olarak gerçekleştirdiği Kur'an okuması konu edilerek kendine özgü bir hikâyesi olan bu Kur'an okuması eserin öncesiyle ilişkilendirilmektedir. Batı'nın Türkler'in ilerleyişi karşısında tümenden yok olmaması için Müslümanlarla barışçıl yollardan etkilere geçilebileceğini ve bu barışçıl yaklaşımın neticede Hıristiyanlığın yararına olacağını düşünen Juan, Latin Hıristiyanlığı'na İslâm'ı reddetme yolunda uygun bir araç sağlamak üzere güvenilir bir Kur'an tercümesi yapmak istemiş ve bunun için Kur'an'ı, kiraladığı İça adlı bir Müslüman'a İspanyolca'nın Kastil lehçesine çevirterek bu çeviriden hareketle Latince bir çeviri yapmıştır. Juan, İça'dan Arapça'yı da öğrenmiştir; Latince çeviri işine tamamıyla savunmacı ve polemikçi bir çerçevede başlasa da, asıl amacı onun dilbilimsel okumalara yönelmesini engellememiştir. Onun çoğu kez orijinal anlamı yansıtmaya adına dilbilimsel araçlara sarıldığı ve hatta Latince'ye müdahalede bulunmaktan bile çekinmediği görülmektedir. Yazar bu son çeviri ve Kur'an okuması örneğini öncekilerle birlikte genel bir değerlendirmeye tâbi tutarak şu sonuçlara varmaktadır: Orta Çağ Latin-Hıristiyanları'nın Kur'an okumaları çeşitlilik arz etmektedir. Bu okumalara polemik, savunma, dilbilim, İbrânîce öğrenmede kolaylık, koleksiyonculuk ve hatta Hıristiyanlık içindeki belli mezheplerle hesaplaşmaya varıncaya kadar çok farklı amaçlar eşlik ediyordu. Fakat bu çeviri ve okumalarda polemik ve dilbilim, çoğu zaman baş başa gitmiştir. Dolayısıyla Kur'an çevirileri ve okumaları büyük ölçüde polemik ve saldırı amaçlı olsa da,

bu gerçek, bu çeviri ve okumalardaki yoğun dilbilim unsurlarını gözden kaçır-maya yol açmamalıdır. Orta Çağ'daki birçok Kur'an okuması, erken modern ve modern dönemlerdeki Kur'an okumalarını öncelemektedir. XVII. yüzyılın sonlarında başlatılan modern Kur'an okumaları ile Orta Çağ'daki okumalar arasında zannedildiği kadar büyük bir fark bulunmamaktadır. Bu konuda kırılmalardan ziyade, süreklilik üzerinde durulması daha gerçekçi olacaktır.

Yazar, konusuyla ilgili yazma kaynakları ana metin, notlar, içindekiler tabloları, indeksler ve fiziksel özellikleriyle değerlendirmeye tâbi tutarak düşünce ve kültür tarihi alanında titiz ve öncü bir çalışmaya imza atmıştır. Spesifik bir konuda teknik bir çalışma olması hasebiyle bu eserdeki bulguların önemi, ilgili literatür dikkate alındığında açığa çıkmaktadır. Orta Çağ Latin-Hıristiyanları'nın Kur'an'a yaklaşımlarını ve İslâm'la ilişkilerini konu edinen diğer literatürle birlikte değerlendirildiğinde, bu eserin yerleşik birçok yargıyı temelinden sarstığı ve literatüre ciddi bir katkı sağladığı görülmektedir.

M. Taha Boyalık

(Arş. Gör., İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Uluslararası İslâm ve Din Bilimleri Fakültesi)

Kur'an'daki Deyimler ve Zemahşeri'nin Keşşafı

Abdulcelil Bilgin

Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2008, 352 sayfa.

Bir dilin vazgeçilmez unsurlarından olan deyimler, genel kural niteliği taşımaksızın içerisinde bulunulan durumu kuvvetli bir tasvirle anlatan dil öğeleridir. En az iki kelimededen oluşan kalıplaşmış ifadeler olduğu için, deyimini oluşturan kelimelerin yerlerinin değiştirilmesine imkân tanımayan ve çoğunlukla lafzî anlamlarından ayrı, mecazi bir anlama işaret eden deyimler, aynı dili kullanan insanlar arasında mânanın daha etkili anlatılmasını sağlar. Deyimlerin, ihtiva ettiği kelimelerin lafzî anlamından öte söyleyecek sözleri olduğu içindir ki, literal tercümeleri çevrildiği dilde pek bir anlam ifade etmemektedir. Tercümenin önde gelen problemlerinden biri olan bu durum, aynı zamanda Kur'an'ın başka dillere tercümesinin de en müşkül kısmını teşkil etmektedir.

Abdulcelil Bilgin'in Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tefsir Anabilim Dalı'nda 2007 yılında tamamladığı doktora çalışmasına dayanan